



ปฏิบัติศักรรณกรรมท่องถิ่นภาคใต้ : บทมโนราห์

เกษม ขนานแก้ว*

บทมโนราห์เป็นวรรณกรรมท่องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจมากอย่างหนึ่ง นอกจากจะเป็นวรรณกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้คู่กับบทหนังตลุงและเพลงบอกแล้ว บทมโนราห์ยังเป็นที่รวมของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมภาคใต้หลายด้าน ในที่นี้จะกล่าวถึงบทมโนราห์ในประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. ความหมายของบทมโนราห์

บทมโนราห์ หมายถึงบทกลอนที่ใช้ขับประกอบการแสดงมโนราห์ อันเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่เด่นยิ่งอย่างหนึ่งของภาคใต้

2. ประวัติความเป็นมาของบทมโนราห์

ไม่ปรากฏหลักฐานว่าบทมโนราห์เกิดขึ้นเมื่อใด และใครเป็นผู้ที่คิดขึ้น สันนิษฐานว่าบทมโนราห์คงเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการเกิดมโนราห์ กล่าวคือ คงมีผู้ที่มีความสามารถในการแต่งกาพย์กลอนได้แต่งบทมโนราห์ขึ้นเพื่อใช้ขับหรือร้องประกอบการแสดงมโนราห์ ซึ่งครั้งแรกๆ บทมโนราห์คงเป็นบทสั้นๆ ไม่เคร่งครัดจำนวนคำและสัมผัสมากนัก ต่อมาจึงมีคนแต่งบทมโนราห์โดยอาจจะแต่งเพิ่มเติมของเก่าหรือแต่งขึ้นใหม่ และเคร่งครัดจำนวนคำและสัมผัสมากขึ้น บทมโนราห์จึงยาวขึ้น มีจำนวนมากขึ้น พร้อมกับมีรูปแบบที่ลงตัวมากขึ้น การแสดงมโนราห์และบทมโนราห์คงพัฒนาไปตามลำดับจนกระทั่งถึงจุดหนึ่งจึงลงตัว จึงเกิดบทมโนราห์ที่เป็นแบบฉบับขึ้น

3. ลักษณะของบทมโนราห์

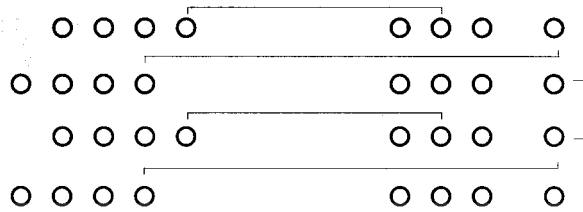
3.1 รูปแบบคำประพันธ์

บทมโนราห์แต่งเป็นคำประพันธ์ 5 ชนิด คือ

3.1.1 กลอน 4 ซึ่งมีคณและสัมผัสดังนี้ 1 บท มี 2 บาท ๆ ละ 2 วรรค ๆ ละ 4 คำ โดยให้คำที่ 1 ของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 2 ของวรรคที่ 2 คำที่ 4 ของ วรรคที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 4 ของวรรคที่ 3 และคำที่ 4

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำโปรแกรมวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 4 ของวรรคที่ 2 ของบทต่อไป เขียนแผนผังได้ดังนี้

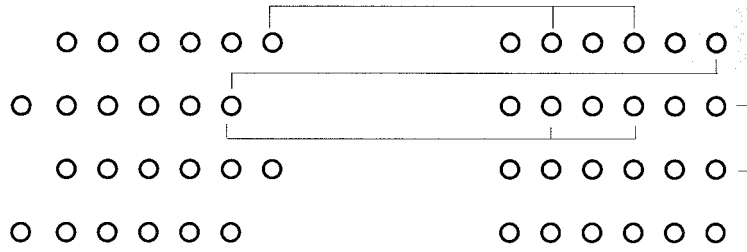


ตัวอย่างกลอนเช่น

“จะกลับจะกล่าว	เรื่องราวหนหลัง
เสนอก่ผู้ฟัง	ยี่นนั่งรอชม
เป็นเรื่องนิทาน	ในกาลปฐม
แต่ยังเหมาะสม	กับสังคมปัจจุบัน
เกี่ยวแก่ใจคน	มักวนเวียนผัน
วิชาอาธรรม์	โลโกโสภา”
	(บทมโนราห์เรื่องพญาหงส์ทอง ของนายยอด ศรีทอง)
“ยกข้อตาสาย	นั่งอยู่กับยายสา
ตั้งเหย้าเคหา	พักพิงอาศัย
ในเมืองพิจิตร	ชิดแม่น้ำใหญ่
เงียบเหงาเศร้าใจ	ไม่มีลูกผูกพัน
วันหนึ่งเที่ยวไป	พบไซ้ลำคัญ
พองใหญ่ฉายฉัน	พรรณรายพรายแพรว”
	(บทมโนราห์เรื่องไกรทอง ของนายพ่วง บุชรวรัตน์)

3.1.2 กลอนหก กลอนหกมีลักษณะคล้ายกับกลอน 4 และกลอนแปด กล่าวคือ กลอนหกเพิ่มคำจากกลอนสี่ (อาจจะเป็น 4, 5, 6, 7, หรือ 8 หรือ 9 คำ) และมีสัมผัสเช่นเดียวกับกลอนแปด โดยมีคณะและสัมผัสดังนี้ 1 บทมี 2 บาท ๆ ละ 2 วรรค ๆ ละ 6 (แต่อาจจะมี 4-9 คำ) คำที่ 6 ของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 2 หรือ 3 หรือ 4 ของวรรคที่ 2 คำที่ 6 ของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 6 ของวรรคที่ 3 คำที่ 6 ของวรรคที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 2 หรือ 3 หรือ 4 ของวรรคที่ 4 และคำที่ 6 ของวรรคที่ 4 ต้องสัมผัสกับคำที่ 6 ของวรรคที่ 2 ของบทถัดไปเขียนแผนผังได้ดังนี้

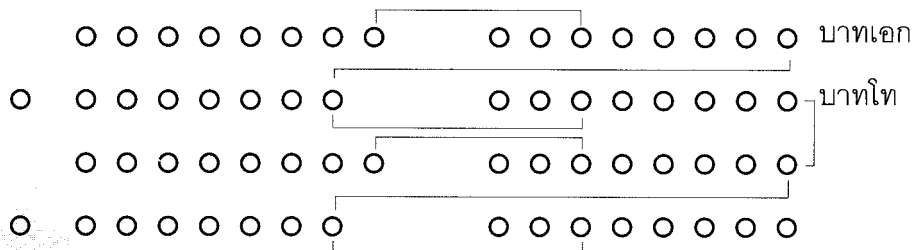
ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2547



ตัวอย่างกลอนเช่น

“ยอไหว้พระยาโกมน้ำ	โถมงามพระยาลุยไฟ
พระยาสายฟ้าฟาด	ลูกน้อยนั่งร้องประกาศไป
พระยามือเหล็กพระยามือไฟ	ไหว้โยตาหลวงคงคอ
ไหว้ลูกของพ่อที่แทนมา	ชื่อจันทร์กระยาผมหอม ²
ตาหลวงคงคอ	ผมหอมหลวงคงตราจิต
เมื่อยามพ่อเป็นหลวงนาย	แต่ทำวมาไร้ความคิด
หลวงคงกระยาตราจิต	ผิดด้วยสนมกรรมวัง
พ่อบานน้ำท่าแบ่ง	ดับแดงไม่ทันได้ผันหลัง
ผิดด้วยสนมกรรมวัง	รับสั่งผูกคอให้ฆ่าเสีย
พ่อไม่ทันได้สั่งลูก	บุญปลุกไม่ทันได้สั่งเมีย
รับสั่งผูกคอให้ฆ่าเสีย	ในฝั่งแม่น้ำย่านยาว”
	(บทมโนราห์ของเก่า)

3.1.3 กลอนแปด กลอนแปดอาจกล่าวได้ว่าเป็นกลอนกลางของบทมโนราห์กล่าวคือ ทั้งกลอนสี่และกลอนหกคงจะพัฒนามาจากกลอนแปด ซึ่งเป็นกลอนที่ลงตัวและเป็นที่ยอมรับกันมากที่สุด กลอนแปดมีคณะและสัมผัสดังนี้ 1 บทมี 2 บาท (คือ บาทเอกบาทโท) บาทละ 2 วรรค รวม 4 วรรค คำที่ 8 ของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คำที่ 8 ของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 8 ของวรรคที่ 3 คำที่ 8 ของวรรคที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 4 และคำที่ 8 ของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 8 ของวรรคที่ 2 ของบทต่อไปเขียนแผนผังได้ดังนี้



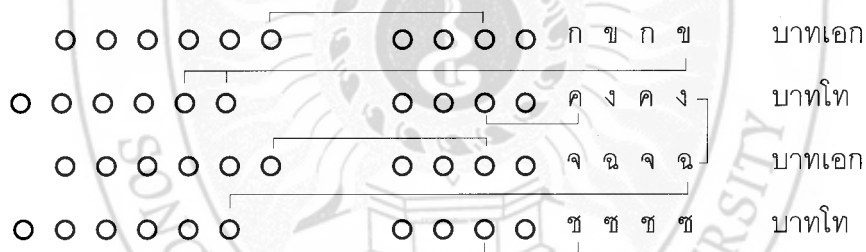
โถมงามยกมือพนมไหว้ ไหว้
 ผมหอมผมหยกเป็นลอนด้าสลวย
 ดับแดง จืด ตกแต่ง

ตัวอย่างกลอนเข่น

“ไทยเราเด่นเห็นประจักษ์มีศักดิ์ศรี	เพราะเรามีพระราชาสง่าแสน
มีของดีที่ต่างชาติเขาขาดแคลน	ทรงเป็นแกนรวมใจไทยทุกคน
ประเทศไทยไกลทุกซัฟันยุคเข็ญ	ได้ร่มเย็นเป็นสุขทุกแห่งหน
น้ำพระทัยไหลหลังดังสายชล	ชโลมทั่วทุกตัวคนจนหรือมี
เพื่อในหลวงรวมดวงใจไทยทั้งหมด	อภิวาทบาทบงกชบทศรี
ให้พระองค์ทรงเกษมแสนเปรมปรีดิ์	ดำรงวงศ์จักรีไปนิรันดร”

(บทมโนราห์ของนายสุนทร นาคประดิษฐ์)

3.1.4 กลอนทอย กลอนทอยหรือกลอนคู่เป็นรูปแบบหนึ่งของกลอนมโนราห์ มีคณะและสัมผัสดังนี้ 1 บท มี 2 บาท คือ บาทเอกและบาทโท บาทละ 2 วรรค วรรคแรกและวรรคที่ 3 มี 6 คำ วรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 มี 8 คำ คำที่ 6 ของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คำที่ 8 ของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 6 ของวรรคที่ 3 คำที่ 3 ของวรรคที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 5 ของวรรคเดียวกัน คำที่ 8 ของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 8 ของวรรคที่ 2 ของบทถัดไป และกำหนดให้คำที่ 5 และ 6 ของวรรคที่ 2 และวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 7 และ 8 คำต่อคำ เขียนแผนผังได้ดังนี้

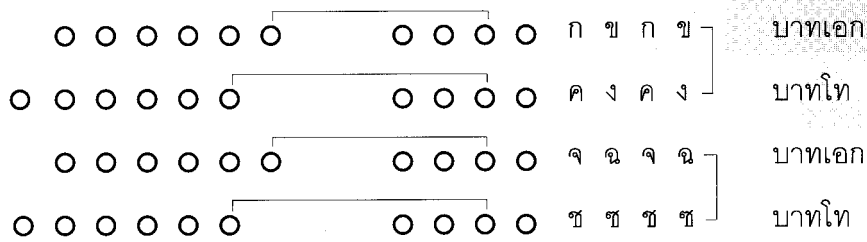


ตัวอย่างกลอนเข่น

“ไม่รักพี่ไม่มาหา	ที่พี่มาเพราะหวังแหนหวงแหน
เป็นตายให้ได้แนบแน่น	น้องอย่าผลักให้หักรานหักราน
ตัวพี่นี้เปรียบเหมือนมด	ไหนจะอดซึ่งรสหวานรสหวาน
ตัวน้องนี่คือน้ำตาล	คู่กันแล้วไม่แคล้วกันแคล้วกัน”

(บทมโนราห์ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง)

แผนบังคับทางฉันทลักษณ์ของกลอนทอยอาจยกย้ายจากที่กล่าวนี้ไปได้อีกเป็น 2 แบบ คือ แบบที่หนึ่ง ให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 4 โดยไม่ต้องสัมผัสกับคำที่ 8 ของวรรคที่ 2 และให้คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 4 เขียนแผนผังได้ดังนี้

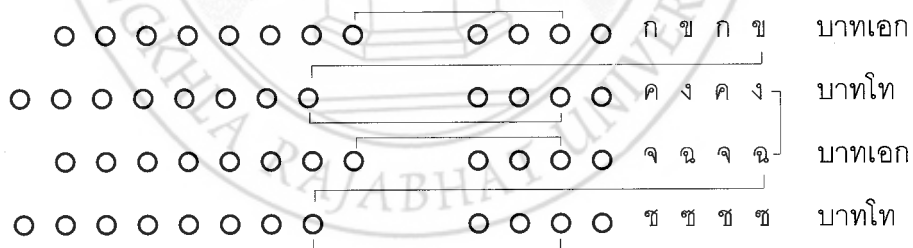


ตัวอย่างกลอนเช่น

“โลกทุกวันนี้มันผันแปร	ไม่ว่าแลไปทางไหนทางไหน
สมัยก่อนคนยึดพระธรรม์	คนทุกวันนี้ไม่เป็นไรเป็นไร
ขาดศีลเพื่อนฝูงไม่ว่า	ขาดเงินตราต้องซ้าใจซ้าใจ
มีเงินเขานับเป็นพี่น้อง	ถ้าได้ช่องเอาเข้าไปเข้าไป
คนรวยทำชั่วไม่พริ้อ	เขาไม่ถือที่จัญไรจัญไร
กฎหมายไว้ขู่คนยาก	รวยมากมากกลัวไอ้ไหนไหน
คิดคิดหุดหงิดใจ	ชักไม่ไหวแล้วไทยแลนด์ไทยแลนด์”

(บทมโนราห์ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง)

แบบที่สองกำหนดให้วรรคหนึ่งมี 8 คำ กำหนดสัมผัส เช่นเดียวกับกลอนแปด กล่าวคือ คำที่ 8 ของวรรคแรกสัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คำที่ 8 ของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 8 ของวรรคที่ 3 คำที่ 8 ของวรรคที่ 3 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 4 คำที่ 8 ของวรรคที่ 4 สัมผัสกับคำที่ 8 ของวรรคที่ 2 ของบทต่อไปและกำหนดให้คำที่ 5 และ 6 ของวรรคที่ 2 และ 4 สัมผัสกับคำที่ 7 และ 8 คำต่อคำ เขียนแผนผังได้ดังนี้



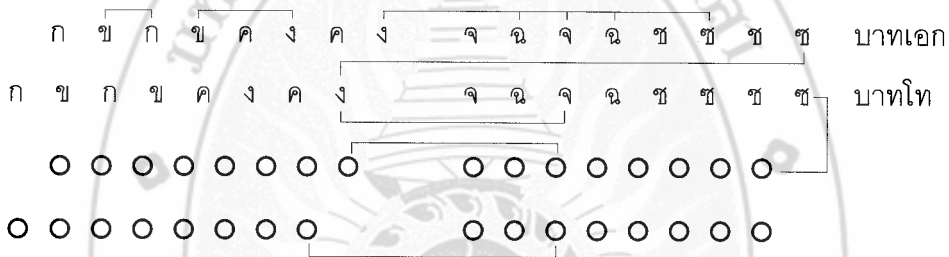
ตัวอย่างกลอน เช่น

“ผลงานกษัตริย์ยกประวัติมาอ้าง	ผลงานต่างต่างสร้างสมสร้างสม
เพราะพระราชพัฒนาสังคม	ไทยจึงอุดมสมบูรณ์สมบูรณ์
กษัตริย์ได้ต่อสู้ได้กอบกู้ชาติ	จึงเอกราชไม่สูญไม่สูญ
มั่งคั่งมั่งมียิ่งทวีคูณ	เพิ่มพูนความสุขทุกคนทุกคน
สามเก้าทั้งปีไทยมีความหมาย	มาร่วมถวยาพระราชกุศลกุศล
เชิดชูสุดดีพระภูมิพลฯ	พระเกียรติถ้อยถ้อยโลกาโลกา

ครบห้าสิบปีที่ทรงครองราชย์
ไทยสงบสุขอยู่ทุกเวลา

ทรงบำรุงประชชาติศาสนาศาสนา
เป็นมหากุณาชาวไทยชาวไทย”
(บทมโนราห์ของนายสุนทร
นาคประดิษฐ์)

3.1.5 กลอนกลบทกบเต็น กลอนกลบทกบเต็นที่ปรากฏข้างในบทมโนราห์มี
ลักษณะคล้ายกับกลอนแปดแต่เพิ่มบังคับมากขึ้น คือ กำหนดให้วรรคหนึ่งมี 8 คำ ให้คำที่ 1
สัมผัสกับคำที่ 3 คำที่ 2 สัมผัสกับคำที่ 4 คำที่ 5 สัมผัสกับคำที่ 7 คำที่ 6 สัมผัสกับคำที่ 8
และให้คำที่ 2 และคำที่ 3 สัมผัสสระกับคำที่ 3 และคำที่ 6 ตามลำดับ เขียนแผนผังได้ดังนี้



ตัวอย่างกลอน เช่น

“ร้อยกรองร้องกลอนสุนทรสาธิต	เชิญชวนมวลมิตรควรสั่งพึงสาร
ลองค้นแลคนหากลเหตุการณ	หลงพวงกลมพาลเสียดราชครัทธา
ใช้พวกชวนพรรคดอกหลักแต่หลวม	แม้ร่วมหมดแรงมักแคงหมดค่า
คบมิตรควรมองเนื้อทอน้ำทา	ดูท่าดีแท้ทองแปรท่าปลอม
ภษิตที่สั่งมันยังมากยิ่งขึ้น	หยุดเถิดอย่าทิ้งบอกหลังเข้าหลอม
มิตรนั้นมากหน้าแลตาลองตอม	คนแปลงใครปลอมเราดูรู้ดี
คบพวกคบพาลเสียดงานสูญเงิน	ดินดินตาดูรู้จักดีรักศรี
บ้างทันบัณฑิตเราคิดราศี	บางทีบอกทางอย่างพ้นยอดภัย
มาส่องมองศิลป์ไฉนดูอย่าง	คำสมควรสร้างต่างเสริมเติมใส่
หนุ่มสาวเนะสั่งฝิ่งจิตฝากใจ	แล้วไฝลิ้มฝากพึงพากย์เพียงเพลิน
ลิ้นคนหลายคดลองคิดแลครับ	สิ่งลับสอนลึกลับตามขึ้นตื่นเขิน
ตนหลงตามลิ้นผลชินเผชิญ	หญิงเดินอยากดมลงตมลึกลับตาย”

(บทมโนราห์ของมโนราห์ยก ชูบัว)

3.2 เนื้อหา

เนื้อหาของบทมโนราห์อาจจำแนกได้ 6 ลักษณะดังนี้
3.2.1 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการชมธรรมชาติ เช่นชมทะเล หาดทราย สายฝน

ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 กรกฎาคม-ธันวาคม 2547

ปลา ฯลฯ ดังบทผืนหน้าที่ว่า

“ผืนหน้าไปข้างออก	เห็นระลอกทบผึ่ง
ครีกรึ้นคลิ้นดั่ง	ทบผึ่งหาดทราย
ลูกคลอนขึ้นก่อน	ลูกหลังย่อนหลังหงาย
ทบผึ่งหาดทราย	เวลาหลบมาทบกัน
พิรุณโรยไปรยปราย	เข้าต้องกายอยู่เป็นควัน
ฝูงปลาทั้งนั้น	ชวนกันเล่นชล
ตัวหนึ่งดำมุด	ตัวหนึ่งผุดตัวหนึ่งจม
ว่ายท่องล่องชล	ด่างมแต่ปูหอย
ตัวหนึ่งว่ายไม่หยาบ	ทำซบซาบอยู่หนอยหนอย ¹
ทำที่จะถอย	เข้าแอบหลักโพงพาง”

(บทมโนราห์ของมโนราห์หีด บุญหนูกลับ)

3.2.2 เนื้อหาที่บอกกล่าวประวัติความเป็นมาของมโนราห์ เช่น มโนราห์เกิดจากนางนวลทองสำลี ซึ่งเป็นธิดาของกษัตริย์ เกิดฝันเห็นการร้ายรำของนางกนิษฐ จำนวน 12 ท่า นางจำได้ทั้งหมดและได้เล่าแก่สนมกำนัล ต่อมานางได้เสวยเกสรดอกบัวเกิดตั้งครรภ์ เมื่อความทราบถึงพระบิดาพระองค์โกรธมากที่ลูกทำให้ชายหน้า จึงลงโทษให้ล่อยแพ แพไปติดที่เกาะกะซัง ร้อนถึงพระอินทร์ต้องมาชุบ (เนรมิต) ศาลาที่หลับที่นอนให้ นางนวลทองสำลี ประทับอยู่ที่เกาะกะซัง จนครบกำหนดคลอด จึงได้คลอดพระกุมารเมื่อโตขึ้นก็ได้หัดรำมโนราห์กับพระมารดาจนเชี่ยวชาญ ต่อมาพระกุมารได้เข้าไปรำที่เมืองพระอัยกาได้พบกับพระอัยกาได้รำให้ดู พระอัยกาสอบถามเรื่องราวแล้วจึงทราบว่าเป็นหลาน จึงประทานเครื่องทรงให้หลาน และแต่งตั้งให้หลานเป็นขุนให้ชื่อว่า “ขุนศรีศรัทธา” ดังที่ปรากฏในบทกำพืดว่า

“นางนวลทองสำลี	เป็นบุตรีท้าวพระยา
นรลักษณ์งามนักหนา	จะแจ่มดังอัปสร
เทวาเข้าไปดลจิต	ให้เนรมิตรเทพสิงห
รูปร่างอย่างซึ้นนอน ²	ร่อนร่างท่าต่างกัน
แม่ลายพันเพื่อน	กระหนกล้วนแต่เครือวัลย์
บทบาททกล่าวพาดพัน	ย่อมจำแท้แน่หนักหนา
จำได้สิบสองบท	ตามกำหนดในวิญญาน์
เมื่อพินตื่นขึ้นมา	แจ้งความเล่าเหล่ากำนัล
แจ้งตามเนื้อความฝัน	หน้าที่นั่งของท้าวไท

¹หนอยหนอย ค่อย ๆ
²ซึ้นนอน กนิษฐ

ว่าเมื่อจะเกิดเหตุ
ให้ฮวยกดอกมาลัย
เทพบุตรจตุจากสวรรค์
รู้ถึงพระบิดา
ลูกชั่วร้ายทำขายหน้า
พร้อมสิ้นกำนัลใน
พระพายก็พัดกล้า
พัดเข้าเกาะกะซัง
ร้อนร่ำไปถึงท้าว
ชบ¹เป็นบรรณศาลา
พร้อมสิ้นทั้งไฟกหมอน²
ด้วยบุญพระหน่อไท
เมื่อครรภาถ้วนทศมาส

ฯลฯ

อีกองค์เยี่ยมเทียมผู้ชาย
เล่นรำตามภาษา
เล่นรำพอจำได้
เล่นรำตามภาษา
จินจามพราหมณ์ข้าหลวง
จินจามพราหมณ์เทศไท
ท้าวพระยาสายฟ้าฟาด
คุณรลัภษณ์และพักตรา
แล้วหามาถามได้
รู้ว่าบุตรแม่ทองสำลี
แล้วให้รำสนองบาท
สมพระทัยหทัยยัง
แล้วประทานซึ่งเครื่องทรง
กำไลใส่กรศรี
แล้วประทานซึ่งเครื่องทรง
แล้วจดจำคำจันรรจา

ให้อาเพทกรรมจักไกล
อุบลชาติผลพฤษษา
เข้าทรงครรภนางฉายา
โกรธโกรธาเป็นพุนไฟ
ใส่แพมาแม่น้ำไหล
ลอยแพไปในธารัง
(ทะ)เล็กก็บ้าพันกำลัง
นั่งเงืองงอยู่ในป่า
โกสีย์เจ้าท่านลงมา
นางพระยาอยู่อาศัย
แท่นที่นอนนางทราวม้วย
อยู่เป็นสุขเปรมปรีดี
ประสูติราชจากนาภี

เล่นรำได้ด้วยมารดา
ตามวิชาแม่สอนให้
เจ้าเข้าไปเมืองอัยกา
ท้าวพระยามาหลงไหล
ไททั้งปวงอ่อนน้ำใจ
ยอมหลงไหลในวิญญาน์
เห็นประหลาดใจนักหนา
เหมือนลูกยานวลทองสำลี
เจ้าเล่าความไปถ้วนถึ
พาตัวไปในพระราชวัง
ไทรราชสมจิตหวัง
ท้าวยลเนตรเห็นความดี
สำหรับองค์พระภูมิ
สร้อยทับทรวงแพรวภูษา
คล้ายขององค์พระราชชา
ให้ชื่อว่าขุนศรีศรัทธา”
(บทมโนราห์ของเก่า)

¹ชบ เนรมิต
²ไฟกหมอน พุกหมอน

3.2.3 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการกล่าวสรรเสริญบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น บรรพบุรุษ มโนราห์ (ครุหมอ ราชครู) อัญเชิญมาในพิธี ขอให้ช่วยอวยพร ดังที่ปรากฏในบทชุมนุมครุว่า

“ฤกษ์งามยามแคล้ว	ดีแล้วขอบยาม ระยะเวลา
ขอบฤกษ์จะร้องเชิญ	ดำเนินราชครูถ้วนหน้า
ครุหมอของเจ้าการ	ขอดำเนินเชิญท่านมานั่งหน้า
องค์ไหนเป็นต้นเชือก ²	ทำให้ลูกร้องเรียกหา
สองฝ้ายหรือสามฝ้าย	บรรดาตายายฝ้ายโนรา
องค์ไหนมาก่อนให้นั่งหน้า	องค์ไหนมาช้าให้นั่งหลัง
(ออกชื่อครุหมอโนรา) ของลูกแก้ว	พ่อมาละแว่วแห้วหู ฟัง
มาก่อนนั่งหน้ามาช้านั่งหลัง	ช่วยระวังทั้งซ้ายทั้งข้างขวา
(ออกชื่อครุหมอโนรา) ของลูกเอ๋ย	อยู่ที่ไหนเลยไม่เห็นมา
มาเกิดมาต้า ⁴	ดำเนินเชิญมาให้ไวไว
มาเกิดพ่อยอดสร้อย	มาทั้งองค์น้อยองค์ใหญ่
ดำเนินเชิญมาให้ไวไว	เหยงไยราชครูข้าถ้วนหน้า
มาเกิดยอดเสนห์	มาชุมนุมบนที่เพดานผ้า
เพดานและม่านดับ	ไว้ร้องรับองค์พระราชครูถ้วนหน้า
มาแล้วมาพร้อมแล้ว	ลูกแก้วจะได้ไหว้คัลวันทนา
ลูกได้หวายข้าวหวาย ^๕ ของ	หวายลาหวายพองของนานา
เหล้าข้าวเปิดไก่อ	เต็มไปบนบรรณศาลา
มาแล้วเสวยแล้ว	ช่วยอวยอ่อนพรแก้วส่งให้มา”
	(บทมโนราห์ของเก่า)

3.2.4 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการบอกชื่อท่ารำมโนราห์ท่าต่าง ๆ เช่น ท่าครูสอน ท่าเสด็จกร ท่าต่อง่า ท่าผูกผ้า ท่าทรงกำไล ท่าครอบเทริด ท่าจับสร้อย ท่าสอดใส่แขนซ้าย-ขวา ท่าเสด็จเอียงข้างซ้าย ฯลฯ ดังปรากฏในบทครูสอนว่า

“ครูเอ๋ยครูสอน	เสด็จกรต่อง่า
ครูสอนให้ผูกผ้า	สอนให้เข้าทรงกำไล

‘ขอบยาม	ได้ฤกษ์ ได้เวลา
‘ต้นเชือก	ต้นเชือก คนแรก ๆ
‘แห้วหู	เสียงหู เอียงหูฟังเพื่อให้ฟังถนัด
‘มาต้า	มาซิ มาเถอะ
‘เท	ที่
‘หวาย	ถวายเป็น
‘เสด็จ	เอียงกราย

ครูสอนให้ครอบครัวดิ้นน้อย	จับสร้อยพวงมาลัย
ครูสอนให้ทรงกำไล	สอดใส่ซ้ายใส่ขวา
ครูให้เสียดื้อเยื้องข้างซ้าย	ตีค่าได้ห้าพารา
ครูให้เสียดื้อเยื้องข้างขวา	ตีค่าได้ห้าตำลึงทอง
ตีนถีบพนัก	มือชักเอาแสงทอง
หาไหนจะได้เสมือนน้อง	ทำนองพระเทวดา”

(บทมโนราห์ของเก่า)

3.2.5 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการตั้งข้อสังเกตและเสนอแนะต่าง ๆ เช่น ตั้งข้อสังเกตและเสนอแนะว่าบุคคลไม่ควรลบบัญญคุณครู คนที่ลบบัญญคุณครูไม่มีวันเจริญ เช่นเดียวกับไชชಾಯ ที่ลบบัญญคุณครูซึ่งต้องตาย (ไชชಾಯเห็นนกกาน้ำจับปลาหักเงียงปลาได้ไม่เป็นอันตราย จึงจดจำวิธีหักเงียงปลาไว้นำไปใช้เล่นกล เมื่อพระพุทธเจ้าถามว่าได้วิชามาจากใคร ไชชಾಯไม่กล้าบอกรู้ว่าได้มาจากนกกาน้ำ จึงบอกรู้ตัวเอง ต่อมาไชชಾಯไปเล่นกลโยนหอกถูกหอกแทงตาย เพราะลบบัญญคุณครู) ดังปรากฏในบทกาน้ำหรือบทลบบัญญคุณครูความว่า

“แลโน้นไ้ไ้หวรดำดำ	เรียกว่ากาน้ำกาน้ำไล่ปลา
หักเงียงโยนมา	เร็วอย่างกะว่ากะว่ามีคน
ไชชಾಯแลไปเห็น	เพื่อนเอามาเรียนมาเรียนเล่นกล
หยิบหอกโกลาหล	โยนแต่ซ้ายแต่ซ้ายรับขวา
พระพุทธเจ้ามองเห็น	ท่านจึงได้ร้องได้ร้องถามมา
ว่าไชชಾಯเอ๋ย	เหวี่ยงเหวี่ยงไ้ไชชಾಯอา
ความรู้นี้หนา	ตัวท่านเรียนมาเรียนมาแต่ไหน
ไชชಾಯทูลสนองไป	บอกว่าเรียนรู้เรียนรู้มาเอง
ไชชಾಯกลับกลอก	เพื่อนโยนแต่หอกแต่หอกเป็นเพลง
โยนเองรับเอง	หอกเหอมันแทงมันแทงตัวตาย
คุณครูเจ้าพี่อา	เรามาลบเสียเสียไม่ใช่ง่าย
หอกแทงไชชಾಯตาย	เพราะไ้ไชชಾಯลบบัญญคุณครู”

(บทมโนราห์ของเก่า)

3.2.6 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการถ่ายทอดอารมณ์ขัน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นบทพรรณาดังเช่นบทพรรณานี้ว่า

“ฉันทนอชอกกล่าว	เรื่องราวขี้หก
ถ้าฉันทนไม่เท็จ	ให้ตคนรก

¹ ไชชಾಯ กระโทชಾಯ กระทาชಾಯ ชายหนุ่ม

เรื่องนิทานชี้หัก	ฉันทยมากล่าว
คางคกตันจริง	ไปเกี่ยวหญิงสาว
ไปบอกแม่วคราว	ให้มากล่าวสุข
เขาไม่ตกมาก	เรื่องขันหมากลากลื้อ
ฝ่ายแม่ฝ่ายพ่อ	เขาก็เต็มใจ
คางคกหนีไข	ยกพายไปไทร ²
แม่หมูดีใจ	เที่ยวหาไหเทหวาก ³
อีแก่เลี้ยงควาย	คิดจะให้หลดยาก
อึ้งอ่างหาหมาก	เที่ยวออกปากหามเสา
แมงวันคิดการ	ไปแต่งงานกับเต่า
ลงเรือสำเภา	จะไปเอาเมียจีน
คางคกอึ้งอ่าง	รับจ้างต๋อยหิน ⁴
เห็นจูด ⁵ ถูกตี	สิ้น ⁶ เทียมหัวศอก ⁷

(บทมโนราห์ของมโนราห์วัน บุญแก้ว)

3.3 วิธีร้องและวิธีรับ

เนื่องจากบทมโนราห์มีหลายบทแต่ละบทมีวิธีร้องและรับเฉพาะวิธีร้องและรับ บทมโนราห์จึงมีหลากหลาย ในที่นี้จะยกตัวอย่างบทมโนราห์และวิธีร้องเฉพาะบทมุตโตตี ที่เป็นกลอน 4 กลอน 6 กลอน 8 และกลอนทอย บางบทบางทำนอง ดังนี้

7) บทมุตโตีกลอนสี่	
ไหวพี่ไหวน้องพวกพ้องที่มา	“หัตถ์คู่ชุกยกปกเหนือเกศา
ไม่มีไพรฝากออกปากปราศรัย	น้ำจิตเมตตาในราซึ่งใจ
บทบาทยังไม่ดีอาจมีตกหล่น	ให้ความสุขใจชาวไทยทุกคน
	ชี้แนะฉันด้วยคนหวังผลอนาคต”
	(บทมโนราห์ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง)

¹ ยกพาย	เก็บข้าวเก็บของ	จัดกระเป่า	เตรียมตัว
² ไทร	ไทรบุรี		
³ หวาก	น้ำตาลเมา		
⁴ หิน	หิน		
⁵ จูด	กระเด็น		
⁶ สิ้น	ตัด		

วิธีร้องและรับเป็นดังนี้

- (ร้อง) หัตถ์คู่ชุกยกปกเหนือเกศา
(รับ) เกศาเหอ ยกเหนือเกศา
(ร้อง) ไหว้พี่ไหว้น้องพวกพ้องที่มา
(รับ) ที่มาเหอ พวกพ้องที่มา
(ร้อง) น้ำจิตเมตตาโนราซึ่งใจ
(รับ) ซึ่งใจเหอ โนราซึ่งใจ

2) บทมุตโตกลอน 6

“หัตถ์คู่ชุกยกปกเหนือเกศา จะไหว้ท่านที่มาทั้งชายหญิง
คินนี้ถ้าสมัครท่านรักลูกจริง นั่งให้เรียดพับรับฟังกลอน
กลอนหกถ่านำพอทำได้ สืบสายจากครูผู้พร่ำสอน
ศิลป์ของเมืองได้แต่เก่าก่อน แบบบทโนราช่างน่าชม”
(บทมโนราห์ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง)

วิธีร้องและรับเป็นดังนี้

- (ร้อง) หัตถ์คู่ชุกยกปกเหนือเกศา จะไหว้ท่านที่มาทั้งชายหญิง
(รับ) จะไหว้ท่านที่มาทั้งชายหญิง (ซ้ำ)
(ร้อง) คินนี้ถ้าสมัครท่านรักลูกจริง นั่งให้เรียดพับรับฟังกลอน
(รับ) นั่งให้เรียดพับรับฟังกลอน (ซ้ำ)

3) บทมุตโตกลอนแปด มีหลาย ทำนอง เช่น

ก. ทำนองร้ายแตรระ

ตัวบท

“คุณเอ๋ยคุณครู เหมือนผิงแม่น้ำพระคงคา
คินคินจะแห้งแต่ไหลมา ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด
สืบนิ้วลูยกยขึ้นดำเหนิน สรรเสริญถึงคุณพระพุท
จำศีลอยู่ยังไม่รู้สิ้นสุด ไหว้พระเสี้ยก่อนต่อสวดมนต์”
(บทมโนราห์ของเก่า)

วิธีร้องและรับเป็นดังนี้

- (ร้อง) คุณเอ๋ยคุณครู เหมือนผิงแม่น้ำพระคงคา
(รับ) เอ็งเอ๋ย คุณครู เหมือนผิงแม่น้ำพระคงคา
(ร้อง) คินคินจะแห้งแต่ไหลมา ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด
(รับ) เอ็งเอ๋ยไหลมา แต่ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด

1 นั่งให้เรียดพับ

นั่งให้เรียบสนิท (เรียดพับ ชิดมาก)

(ร้อง) สิบนิ้วลูยกขึ้นดำเหนิน สรรเสริญถึงคุณพระพุท
 (รับ) เอ็งเอยดำเหนิน สรรเสริญถึงคุณพระพุท

ข. ทำนองเพลงทับเพลงไทย

ตัวบท

“หัตถ์ทั้งสองประคองตั้ง ยกขึ้นเหนือเศียรวังดังดอกปทุมมา
 ยกทั้งสองขึ้นประคองเศียร ไหว้เวียนแต่ซ้ายย้ายไปหาขวา”
 (บทมโนราห์ของเก่า)

วิธีร้องและวิธีรับเป็นดังนี้ (ร้อง) หัตถ์ทั้งสองประคองตั้ง ยกขึ้นเหนือเศียรวังดังดอก
 ปทุมมา (รับ) ยกขึ้นเหนือเศียรวังดังดอกปทุมมา ออยกขึ้นเหนือเศียรวังดังดอกเหอปทุมมา

(ร้อง) ยกทั้งสองขึ้นประคองเศียร ไหว้เวียนแต่ซ้ายย้ายเหอไปหาขวา
 (รับ) ไหว้เวียนแต่ซ้ายย้ายไปหาขวา ออไหว้เวียนแต่ซ้ายย้ายเหอไปหาขวา

4) บทมุตโตกลอนทอย

“หยับเข้ามาสักหิตชิตเข้ามาด้า มาฟังโนราว่ากลอนทอย กลอนทอย
 โนราเดินทางมาไกล มาเป็นกำลังใจสักน้อย สักน้อย
 บ่าวนั้นแก่งงใจลอย คิดถึงใครไทรไม่มา ไม่มา
 มานั่งมานั่งตรงนี้ ผูกไม้ตรีกันดีหว่า ดีหว่า”
 (บทมโนราห์ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง)

วิธีร้องและรับเป็นดังนี้

(ร้อง) หยับเข้ามาสักหิตชิตเข้ามาด้า มาฟังโนราว่ากลอนทอย กลอนทอย
 (รับ) หน่อยตั้ง หน่อยตั้ง ซา ซ้า มาฟังโนราว่ากลอนทอย กลอนทอย
 (ร้อง) โนราเดินทางมาไกล มาเป็นกำลังใจสักน้อย สักน้อย
 (รับ) หน่อยตั้ง หน่อยตั้ง ซา ซ้า มาเป็นกำลังใจสักน้อย สักน้อย

คำรับในวรรคแรกที่ว่า “หน่อยตั้ง หน่อยตั้ง ซา ซ้า” อาจว่าย้ายกลอนวรรคแรกแทนก็ได้

4. คุณค่าของบทมโนราห์

บทมโนราห์มีคุณค่าหลายประการ เช่น

4.1 **คุณค่าด้านความรู้** บทมโนราห์ให้ความรู้หลายด้าน เช่น ด้านภาษา ความ
 เชื้อ ความเป็นมาของมโนราห์ ทำรำมโนราห์ สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ฯลฯ เป็นต้น

4.2 **คุณค่าด้านความบันเทิง** บทมโนราห์มีคุณลักษณะหลายประการ เช่น มี
 ศิลปะในการใช้คำ สำนวนต่าง ๆ มีลีลาจังหวะในการร้อง การรับ มีการเสนอความคิดที่
 คมขำแบบยล ฯลฯ ซึ่งก่อให้เกิดความบันเทิงได้เป็นอย่างดี

4.3 คุณค่าด้านคุณธรรมจริยธรรม บทมโนราห์ได้บันทึกและถ่ายทอดคุณธรรมและจริยธรรมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมผู้ฟังหลายประการเช่น ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความรักความภาคภูมิใจในศิลปะวัฒนธรรมของตน ความกตัญญูทวาทิตต่อบุคคลและสิ่งต่าง ๆ ฯลฯ

5. ตัวอย่างบทมโนราห์

บทมโนราห์มีหลายบท มีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น บทกาดครู บทขานเอ บทหน้าแตระ บทท้ายแตระ บทเพลงทับเพลงโชน บทสรรเสริญครู บทสรรเสริญคุณมารดา บทเชื้อครุหมอ บทคำพริต บทมุตโต บทครูสอน บทสอนรำ บทประถม บทฝนตกข้างเหนือ บทแสงทอง บทพलयาม บทพราน ฯลฯ ในที่นี้จะยกตัวอย่างบทมโนราห์เพียง 7 บท ดังนี้

1) บทประถม

“ตั้งต้นให้เป็นประถม	ถัดมาพระพรหมสี่หน้า
รำเป็นท่าสอดสร้อย	ห้อยเป็นพวงมาลา
เวโยนโยนซ้ำ	ให้น้องนอน
รำเป็นท่าผาหลา	ซัดลงมาเพียงไหล่
พิสมัยร่วมเรียง	เข้ามาเคียงหมอน
รำเป็นท่าต่างกัน	หันให้เป็นมอน ¹
มรคาแขกเต้า	บินเข้ารัง
รำท่ากระต่ายชมจันทร์	พระจันทร์เข้ามาทรงกลด
รำท่าพระรถโยนสาร	มารกลับหลัง
รำท่าชูชาย ²	นาดกรายเข้าวัง
แล้วมานั่งหมอบเฝ้า	เจ้านครินทร์
รำท่าขึ้นนอน ³ ร่อนรำ	แล้วเข้ามาเปรียบท่า
รำท่าพระรามรามมา	ทำวน้ำวศิลป์
รำฝูงมัจฉาสคร	ค่อยล่องมาในวาริน
หลงไหลไปสิ้น	งามโสภา
รำท่าโตเล่นหาง	ถัดมาท่ากว้างโยนตัว
รำยั่วเอาแป้ง	มาผัดหน้า
รำท่าหงส์ทอง	ลอยล่องน้ำมา

¹หันให้เป็นมอน หมุนให้เป็นวงกลม

²ชูชาย หรือไชชาย กระไทชาย

³ขึ้นนอน กินนร

เหรา ¹ เล่นน้ำ	สำราญนั้ก
รำทำโตเล่นหาง	รำทำทากวางเดินดง
รำทำพระสุริยวงศ์	ผู้ทรงศักดิ์
รำทำช้างสารหวานหญ้า ²	แลดูน่ารัก
รำทำพระลักษณณ์แผลงศร	จรัล
รำทำขึ้นนอนพ้อนฝูง	ยุงมาพ้อนหาง
ขัดจางหยาง ³ ให้นางรำ	ทั้งสองศรี
ขัดขึ้นให้เป็นวง	มานั่งลงให้ได้ที่
สี่ซอสสามสาย	ย้ายเพลงรำ
รำทำกระบี่ตีท่า	จินมาสาวได้
รำทำชะนีรำยไม้	อยู่เฉื่อยฉ่ำ
เมฆลาล้อแก้ว	แล้วชักล่านำ
ตามเพลงรำแต่ก่อน	ครูสอนมา”
	(บทมโนราห์ของเก่า)

2) บทสอนรำ

“สอนเอยสอนรำ	ครูข้าให้รำเทียม ⁴ ป่า
ปลดปลงลงมา	ครูข้าให้รำเทียมพก
วาดไว้ปลายอก	ยกให้เป็นแพนผาหลา
ขัดขึ้นสูงเสมอน้ำ	เรียกช่อระย้าพวงดอกไม้
ปลดปลงลงมาได้	ครูให้รำรำโคมเวียน
รำทำกนกโคมเวียน	รำทำกะเขียนปาดตาล
ตัวฉันนี้เหวอนุช	พระพุทธเจ้าห้ามมาร
ตัวฉันนี้นั่งคราญ	พระรามจะข้ามสมุทร
ยกขึ้นสูงสุด	รำทำพระยาครูทร่อนมา
ครูทเฉื่อยขนาดได้	ร่อนกลับไปในเวลา
ทำท่าหนูมาน	เหาะทะยานไปเผลดงกา
รำทำเทวา	สารถิชีมี้าชักรด
ทำนางมัทรี	จรัลหว่างเขาวงกต
รำทำพระดาบส	ลีลาจะเข้าอาศรม

¹เหรา

มังกร

²หวานหญ้า

กิริยาที่ช้างโข่งวงรวบหญ้าเอามาเข้าปาก

³ขัดจางหยาง

ชื่อทำรำที่ผู้รำยกมือทั้ง 2 ไขว้กันมาไว้ที่หน้าอก (ขัดจางหยางคือการนำไม้ 3 อัน มาปักแล้ว รวบปลายเข้าหากัน)

⁴เทียม

เทียมเท่า

สี่มุมปราสาท
ทำน้ำเือกกลม

วาดไว้เป็นรูปพรหม
เรียกพระนารายณ์น้ำวศร”
(บทมโนราห์ของเก่า)

3) บทขานเอ

“รีนเหอรันรีน
แม่เอาหลังเข้ามาเป็นแทน
ชั้นกรวดและดินดำ
นาคเจ้าแล้วภุสหาย
ขานมาแล้วแล้วชาต้อง
เพลงสำลีไม่มีมีย
ลมตั้งเมฆแล้ว
ลมว่าวดารา
เล่นเรือเถิดเหวยน้อง
เล่นออกกลิ้งไม่เห็นฝั่ง
เพื่อนบ้านเขานับปี
เอากะสีซังมาเป็นเรือน

ข้าจะไหว้พระนางธรณีฝั่งแผน
รองดินมนุษย์ทั้งหลาย
ลูกจะไหว้ชั้นน้ำละอองทราย
ขานให้โนเนโนไน'
ทำนองเหมือนวีรชกโก
พี่ไปไม่มีมือน้องหนา
ก็พัดขึ้นมา
พัดโต้ด้วยลมสลาดัน
กลางคืนมาเป็นกลางวัน
เอากะสีซังมาเป็นเรือน
นางทองสำลีนับเดือน
เป็นแทนที่นอนน้องหนา”
(บทมโนราห์ของเก่า)

4) บทรำยตระ

“ลูกกาศ^๒ราชครูเท่านั้นแล้ว
ลูกไหว้นางหงส์กรงพาลี
ไหว้บริติ^๓วราชา
ลูกจะไหว้แม่โภควดี
ลูกเล่นเต็นรำบรรดาที่ทำบนหัวแม่
หลีกเกล้าเกศาเสียให้ไกล
เล่นให้สบายให้คลายให้คล่อง
ไหว้ภูมิสถานท่านเจ้าวัด
ไหว้พุทธรูปในกุฎีและวิหาร
ลูกเข้ามาเยี่ยมทีในอาราม

ผ่องแผ้วเป็นเพลงพระคาถา
ไหว้นางธรณีเมขลา
ภูมาหาลาภหาชัย
ธรณีแม่ได้เป็นใหญ่
แหละขอคำความอำภัย^๔
ไหว้ภูมิสถานท่านเจ้าวัด
อย่าให้ข้องให้ขัด
ผมถัดลงหุมาลงตา
แบ่งองค์ส่งญาณเล็งแลมา
ขอสมา^๕อย่ามีความโทษา

โนเนโนไน เรื่อย ๆ ติดต่อกันไป
^๒กาศ ประกาศ
^๓บริติ แผ่นดิน
^๔อำภัย อภัย
^๕ขอสมา ขอขมา ขออภัย

ขึ้นชื่อความเจ็บอย่าเข้ามาใกล้
ทั้งไข้ร้อนไข้ห่า
อย่าโชกโบกโบย
กันเสนียดจิ้งโหร

ขึ้นชื่อความไข้อย่ามีมา
พ้อมาขับไล่เสียให้ไกล
พ้อมาคุ้มไภยกันภัย
อย่าให้เข้ามาใกล้ลูกเลยหนา”
(บทมโนราห์ของเก่า)

5) บทสรรเสริญครู

“คุณเอยคุณครู
คินคิน¹จะแห้งไหลมา
สิบนิ้วยกขึ้นตำเหนิน²
พ้อมัจฉีลอยู่ยังไม่รู้สิ้นสุด
ไหว้พระพุทธรูปพระธรรมเจ้า
เล่นไหนให้ตีมีคนรัก
ยอไว้ใส่เกล้าใส่ผม
ยอเอยยอไหว้
ขอศัพท์ขอเสียงให้เกลี้ยงดี
กลางคืนไหว้ดวงพระจันทร์
บทบาทพลาดพลั้งระวงมิด
สรรเสริญไปด้วยปัญญา
ขอศัพท์ของเสียงลูกบ้างหนา
ขอศัพท์ขอเสียงให้ดังก้อง
ขอศัพท์ขอเสียงให้ก้องดัง
ขอศัพท์ขอเสียงให้เกลี้ยงใส
โอด³แล้วवादไว้
ลูกไหว้เจ้าที่ทั้งเทพารักษ์
อีกทั้งเจ้าน้ำเจ้าท่า
กันทั้งเสนียดจิ้งโหร
กุมววงขวางไว้

เหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา
ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด
สอดเสริญถึงคุณพระพุทธร
ไหว้พระเสียดก่อนต่อสวดมนต์
ยกไว้ใส่เกล้าใส่ผม
หยุดพักให้ตีมีคนชม
ยอไหว้บังคมทุกรাত্রี
คุณครูท่านได้ปราณี
ลูกน้อยกล่าวคำรำกล่าวจิต
กลางวันลูกไหว้พระอาทิตย์
ผิดน้อยลูกหนอขอสมา
สะสมไปด้วยพระปัญญา
ปัญญาลูกมาเหมือนน้ำไหล
เหมือนหม่องชวาหล่อใหม่
ให้เหมือนกับคำของเจ้าไท
ไหลมาเหมือนท่าธารา
รำถวายพระเทวดา
ภุมมาอารักษ์ช่วยรักษา
เมตตาคุมววงมาขวางไว้
ต้นไม้ม่าเป็นปลายไม้
พระหัตถ์เบื้องซ้ายเบื้องขวา”
(บทมโนราห์ของเก่า)

คินคิน รินริน

¹ตำเหนิน ดำเนิน ยกขึ้นตำเหนิน ยกมือไหว้

โอด พร่ำ พรรณนา

6) บทสรรเสริญคุณมารดา

“ไหว้บุญคุณครูเสียแล้ว
ไหว้คุณอาจารย์ท่านเสียก่อน
ไหว้คุณอาจารย์ท่านเสร็จสรรพ
นางแม่ข้าเหอเลี้ยงลูกมา
เลี้ยงลูกแต่น้อยจนคุ้มใหญ่
หว่างลูกจะรอดมาเป็นตัว
พริบตาว่างนอนคู้ก่อนจะรุ่ง
พระคุณแม่อุ้มถนอม
ผูกเปลเว้าเอาผ้ามาวาง
จนรุ่งแม่นอนไม่หอนหลับ
ยามเมื่อพระแม่เสวยข้าว
ได้ยินเสียงลูกตื่นสะอื้นร้อง
มาถึงสองมือแม่ค่อยชวยก
มือซ้ายแม่อุ้มไม่ละวาง

ไหว้บุญคุณแก้วคุณครูสอน
ท่านได้สั่งสอนข้าพเจ้ามา
กลายเป็นไปไหว้คุณมารดา
พิทักษ์รักษาได้รอดตัว
น้ำใจไม่ให้ลูกได้ชั่ว
คุณแม่อยู่หิวจนไม่ผอม
กลัวร้อนกลัวยุงจะไต่ตอม
ค่ำเช้าแม่กล่อมให้ลูกหลับ
กลัวละอองผงจะลงทับ
ตรับ¹หูอยู่ฟังเสียงลูกร้อง
คุณแม่เจ้าไม่ทันจะอิมท้อง
แม่ย่องย่องมองเข้ามา
สากลัว²ลูกจะตกจากเปลผ้า
มือขวาแม่คว้าหาข้าวปลา”
(บทมโนราห์ของเก่า)

7) บทอนิจจัง (บทฝนตกข้างเหนือ)

“ฝนตกข้างเหนือ
โล้เอ๋ยโล้กัน³
แทงท่อ⁴ลงมา
นำสงสารฝูงคน
บ้างทุกข์บ้างตรอม
นิจจาเหอฝูงคน
บ้างผอมบ้างไข้
เรามารับกรรมกันทั่ว
ทรัพย์สินอยู่ข้างหลัง
ผัวตายก่อนเมีย
ทรัพย์สินอยู่ข้างหลัง
ไปเผาป่าช้านำสงสาร

ฝนตกลงฉาด
แต่น้ำมันหลังลงชายคา
แต่ยงค่าไม่รู้ได้
บ้างพีบ้างผอม
บ้างผอมบ้างไข้
ครั้นแก่แล้วหล่นเหมือนใบไม้
บ้างเมียตายไปก่อนผัว
บ้างผัวตายก่อนเมีย
แต่ตั้งจะสูญเสีย
ไปเผาป่าช้านำสงสาร
ฉิบหายอันตรธาน
ได้แต่ฝุ่นฟุ้งกับท่อนไม้

¹ตรับ สดับ
²สากลัว กลัว รู้สึกกลัว
³โล้เอ๋ยโล้กัน รองรับน้ำฝนกัน (โล้ = รองรับ) บางสำนวนว่า โศเอ๋ยโศกัง โศกเอ๋ยโศก (โศกัง = โศก ความโศก)
⁴แทงท่อ ไหลพุ่งลงมา ไหลลงมา

ลูกหลานอยู่ข้างหลัง
ได้แต่ดูไฟกับท่อนไม้

ชวนกันนั่งร้องไห้
คอยจนวันเย็นไม่เห็นมา”
(บทมโนราห์ของเก่า)

6. ตัวอย่างการวิเคราะห์บทมโนราห์

วิเคราะห์บทขนานเอ

เนื้อหา

ขนานเอ	ขนานให้ในเนโนโน
ขนานมาชาติต้อง	ทำนองเหมือนวัวซึกไถ
เพลงครวญคิดขึ้นมา	ทรหวนในหัวใจ
เพลงสำลีส้มลิ้มใน	พี่ไปไม่ลิ้มน้องหนา
ลมเอยรวยรวย	ยังหอมแต่รสแบ่งทา
หอมรสครูขำ	ส่งกลิ่นพอมารไรโร
หอมมาสาแค	ลูกเหลียวไปแลหอมไกล
หอมฟุ้งสุราลัย	โคลเข้าในโรงน้องหนา
ลมใดพัด	แล้วตั้งเมฆขึ้นมา
ลมว่าวดาหระ	พัดได้ด้วยลมหลายต้น
ลูกก็ซึกโบแล่น	กลางคืนมาเป็นกลางวัน
ไกลหลังไกลฝั่ง	เอาเกาะกะซังเป็นเรือน
ลูกนั่งนับปี	นางทองสำลีนับเดือน
เอาเกาะสี่ซังเป็นเรือน	เป็นแท่นที่นอนน้องหนา”

วิเคราะห์บทมโนราห์บทนี้ได้ดังนี้

1. รูปแบบคำประพันธ์ บทมโนราห์บทนี้แต่งเป็นกลอนมโนราห์ในแต่ละวรรคมี 3-6 คำ เว้นแต่วรรคแรกมีเพียง 2 คำ วรรคแรกส่วนใหญ่มี 4 คำ วรรคหลังส่วนใหญ่มี 6 คำ มีการส่งสัมผัสระหว่างวรรค แต่ไม่เคร่งครัดนัก

2. สวรรค์ถะ บทมโนราห์บทนี้บอกเล่าประวัติความเป็นมาของบรรพบุรุษมโนราห์

3. คุณค่าบทมโนราห์บทนี้มีคุณค่าหลายด้าน เช่น

3.1 ด้านความเป็นมาของบรรพบุรุษมโนราห์ บทมโนราห์บทนี้เล่าความเป็นมาของนางทองสำลี ซึ่งเป็นบรรพบุรุษคนสำคัญของมโนราห์ว่าดังนี้ นางทองสำลีถูกเนรเทศลอยแพในหน้ามรสุม ลมว่าวดารา (ลมอุตรา) พัดกล้า เรือแล่นไปในทะเลจนไปถึงเกาะกะซัง จึงได้ขึ้นบนเกาะและได้พักอาศัยอยู่ที่เกาะนี้ ขณะที่คนอื่นนั่งนับปีคือคอยนับวันที่จะได้กลับบ้านเมือง นางทองสำลีซึ่งมีครรภ์กลับนั่งนับเดือน คือคอยวันที่นางจะคลอดบุตร

3.2 ด้านภาษา บทมโนราห์บทนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาและการใช้ภาษาบางด้าน ดังนี้

3.2.1 การใช้คำภาษาถิ่นได้ เช่น “เอ” หมายถึงมาก ขานเอ หมายถึงขาน (กล่าวสรรเสริญ กล่าวพรรณนา)ให้มาก กล่าวพรรณนาให้มาก “ซา” หมายถึง บูชา สรรเสริญ “ทรหวน” หมายถึง ยุ่งยาก ลำบาก คับแค้น “ดาหฺรา” อาจหมายถึงดารา (ดาว) หรือ ลมอุตรา (ลมที่พัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ในต้นฤดูร้อน) “ลม หลาดัน” หมายถึงลมสลาดัน (ลมพายุ ลมที่พัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือในต้นฤดูฝน) “สา” หมายถึงรู้สึก “แค่” หมายถึงใกล้ “สาแค่” คือ “รู้สึกว่าย อยู่ใกล้ ๆ” หรือ “ได้กลิ่น” ไคล คือ ค่อยกระเียบเข้ามา ค่อยขยับเข้ามาเรื่อย ๆ “หลัง” หมายถึง ตะลิ่ง

3.2.2 การใช้สำนวนอุปมา มีการใช้อุปมาที่น่าสนใจ เช่น อุปมาการขับกล่อมบูชา การขับพรรณนาถึงบรรพบุรุษมโนราห์ว่ามีลีลาารบรินติดต่อกันไปโดยไม่หยุดชะงัก เหมือนกับการที่วรัชกโกที่ชักไปเรื่อย ๆ ไม่หยุดชะงักติดขัดจนกระทั่งจบลงดังข้อความที่ว่า “ขานเอ ขานให้โนเนโนโน ขานมาซ้ำต้อง ทำนองเหมือนวรัชกโก”

3.2.3 การเคียงคำคือการนำคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือต่างกันมาอยู่ใกล้กัน ซึ่งทำให้ความหมายชัดเจนขึ้นหรือเกิดความไพเราะขึ้น ดังเช่น

“ลูกก็ชักใบแล่น	กลางคืนมาเป็นกลางวัน
ไกลหลังไกลฝั่ง	เอาเกาะกะซังเป็นเรือน
ลูกนั่งนับปี	นางทองสำลีนับเดือน”

3.3 ด้านภูมิศาสตร์ บทมโนราห์บทนี้ได้สะท้อนสภาพภูมิศาสตร์ของภาคใต้บาง ประการ เช่น

3.3.1 สภาพลมฟ้าอากาศ	ข้อความที่ว่า
“ลมใดพัด	แล้วตั้งเมฆขึ้นมา
ลมว่าวดาหฺรา	พัดได้ด้วยลมหลาดัน”

บ่งบอกว่าภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุม ตะวันตกเฉียงใต้

3.3.2 สภาพชายฝั่งทะเล ทะเล เกาะ ข้อความที่ว่า “ไกลหลัง ไกลฝั่ง เอาเกาะ กะซังเป็นเรือน” สะท้อนว่าภาคใต้มีทะเล มีเกาะ

3.4 ด้านการสืบค้นข้อมูล บทมโนราห์บทนี้ได้กล่าวถึงข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งบางประเด็น ต้องสืบค้นหาความจริงต่อไป การสืบค้นเพื่อหาความจริงในแต่ละประเด็นต้องอาศัยความรู้ ต้องใช้ปัญญาวิจารณ์ญาณตัดสินใจเชื่อมโยงประเด็นต่าง ๆ ซึ่งทำให้เกิดความรู้เกิดปัญญา วิจารณ์ญาณได้เป็นอย่างดี เช่นข้อมูลที่ว่า

“ลมใดพัด	แล้วตั้งเมฆขึ้นมา
ลมว่าวดาหฺรา	พัดได้ด้วยลมหลาดัน
ลูกก็ชักใบแล่น	กลางคืนมาเป็นกลางวัน

ไกลหลังไกลฝั่ง	เอาเกาะกะซังเป็นเรือ
ลูกนั่งนับปี	นางทองสำลีนับเดือน
เอาเกาะสี่ซังเป็นเรือ	เป็นแท่นที่นอนน้องหนา”

มีข้อมูลบางประเด็นที่ต้องสืบค้นเพื่อหาคำตอบ เช่น 1) “ลมว่าวดาวหรา” อาจเป็น “ลมว่าว” คือลมตะวันตกหรือลมบนอกหรือลมตะเภา (คือลมที่พัดจากทิศตะวันตกออกไปทางทิศตะวันตก) และ “ดาวา” คือดวงดาว (สำเนียงถิ่นใต้ออกเสียง “ดาวา” เป็น “ดาวา” หรืออาจจะเป็น “ลมว่าว” และ “ลมอุตรา” (คือลมที่พัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ในต้นฤดูร้อน) ชาวบ้านอาจจะไม่เข้าใจคำอุตราจึงเปลี่ยน “อุตรา” เป็น “ดาวา” และออกเสียงว่า “ดาวา” หรือ 2) เกาะกะซัง คือเกาะใดเป็นเกาะเดียวกับเกาะสี่ซัง ซึ่งอยู่ในจังหวัดชลบุรีหรือไม่ หรือเกาะกะซังคือเกาะใหญ่ซึ่งอยู่ในจังหวัดสงขลา เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งแม้ยังไม่ได้ข้อยุติ แต่การสืบค้นข้อมูลในประเด็นดังกล่าวย่อมก่อให้เกิดความรู้เกิดปัญญา วิจารณ์ญาณได้เป็นอย่างดี

3.5 ด้านการสะท้อนความรู้สึก บทมโนราห์บทนี้สะท้อนความรู้สึกของผู้แต่งหรือผู้ขับว่ามีความรักผูกพันกับครุหม่อมโนราห์ คือบูรพาจารย์และบรรพบุรุษมโนราห์ที่ล่วงลับไปแล้วเป็นอย่างยิ่ง ในความรู้สึกของผู้แต่งหรือผู้ขับ ครุหม่อมโนราห์ยังอยู่ใกล้ชิดขนาดที่ตนยังได้กลิ่นแป้งที่ครุทา

7. กิจกรรมเสนอแนะ

- 1) ครูและนักเรียนช่วยกันศึกษารวบรวมบทมโนราห์จากเอกสาร แลบบันทึกเสียง แลบบันทึกภาพหรือจากการสัมภาษณ์โนราห์หรือผู้เขียนบทมโนราห์นำมาอภิปรายหน้าชั้นเรียน
- 2) เชิญมโนราห์หรือผู้ที่มีความสามารถขับบทมโนราห์ได้มาสาธิตการขับบทมโนราห์บทต่าง ๆ
- 3) ฝึกขับบทมโนราห์บทต่าง ๆ
- 4) จัดประกวดการขับบทมโนราห์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในวันอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน วันอนุรักษ์มรดกไทย วันภาษาไทย ฯลฯ
- 5) จัดนิทรรศการบทมโนราห์หรือมโนราห์หรือจัดมุมมโนราห์ศึกษา เพื่อเสริมความรู้เกี่ยวกับบทมโนราห์
- 6) เข้าร่วมกิจกรรมชมรมมโนราห์เพื่อฝึกร้องและฝึกรำมโนราห์

บรรณานุกรม

- เกษม ขนบแก้ว. **บทมโนราห์แถบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสงขลา, 2545.
- ธนิศ อยู่โพธิ์. **ตำนานและคำกลอนไหว้ครูละครชาตรี**. กรุงเทพฯ : กองการสังคีต กรมศิลปากร, 2494.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม. **โนรา**. สงขลา : วิทยาลัยครูสงขลา, 2519.
- สาโรจน์ นาคะวิโรจน์. **“โนรา” ในสูจิบัตรงานมหกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติ ครั้งที่ 10** หน้า 89-168 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538.
- สุนทร นาคประดิษฐ์. **บทมโนราห์**. สงขลา : มูลนิธิมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2531.
- อุดม หนูทอง. **ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านภาคใต้**. สงขลา: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2531.
- _____. **โนรา**. สงขลา : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536.

